

01

Врховни суд тражи да се убрзају поступци за заштиту узбуњивача

Председници судова морају да предузму мере да би се убрзали поступци за заштиту узбуњивача, саопштио је Врховни касациони суд. „Иако су ови предмети хитни, на крају 2018. године остало је нерешено и 24 предмета у којима поступак није окончан ни после две године рачунајући од дана подношења иницијалног акта, па је неопходно да председници судова предузму посебне мере ради убрзања поступка у овим старим предметима“, наводи се у годишњем извештају о раду судова. У судовима је на крају 2017. године остао нерешен 71 предмет ради заштите узбуњивача од одмазде због

обелодањивања информација у складу са Законом о заштити узбуњивача. Током прошле године примљена су 122 нова предмета, нешто мање него 2017. године, када је примљено 149 нових предмета (тужби, захтева за привремене мере и жалби), а остало је нерешено 69 предмета. Врховни суд истиче да ови предмети нису бројни, али је да је њихов значај велики, с обзиром на то да је остварење права на узбуњивање, као људског права које штити слободу говора, од значаја за владавину права и развој сваког демократског друштва. ■

01

Предмети заштите узбуњивача и корупције

Извештај о предметима у вези са заштитом узбуњивача за период од 01. 01. 2018 до 31. 12. 2018. године

Редни број	Назив суда	Материја	Број судија у материји	Нерешено на почетку	Укупно примљено	Укупно у раду	Укупно решено	Нерешено на крају	
								Остало у раду као нерешено	Трајање поступка од иницијалног акта преко 24 месеца
1	Врховни касациони суд	Реп-уз	5	3	4	7	5	2	1
		Реп2-уз	3	3	2	5	2	3	3
Укупно				6	6	12	7	5	4

Редни број	Назив суда	Материја	Број судија у материји	Нерешено на почетку	Укупно примљено	Укупно у раду	Укупно решено	Нерешено на крају	
								Остало у раду као нерешено	Стари предмети према датуму иницијалног акта
1	Апелациони суд	Гж-уз	17	4	22	26	25	1	1
		Гж1-уз	8	1	10	11	11		
2	Биши судови	П-уз	18	46	39	85	47	38	15
		Ппр-уз	2	3	13	16	12	4	
3	Основни судови	П1-уз	3	7	11	18	5	13	4
4	Управни суд	У-уз	4		12	12	8	4	
5	Прекршајни апелациони суд	Прж-уз	5	2	3	5	5		
6	Прекршајни судови	Пр-уз	4	2	6	8	4	4	
Укупно за све судове без Врховног касационог суда				65	116	181	117	64	20
Укупно за све судове				71	122	193	124	69	24

ЕУ: Усваја се директива, Немачка прегласана

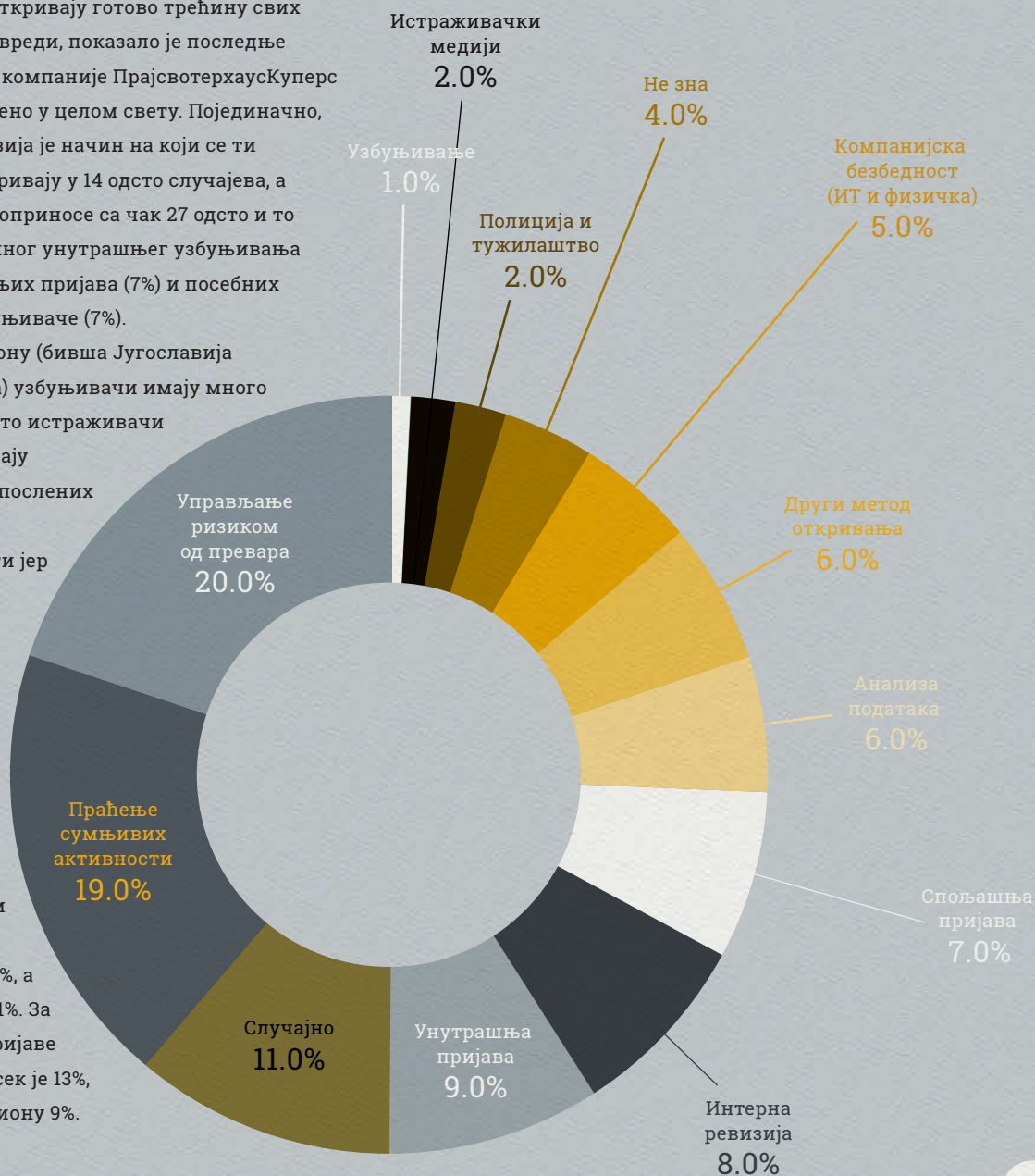
Директива Европске уније о заштити узбуњивача требало би да буде усвојена средином априла пошто су преговарачи из европских институција постигли договор после вишедневних састанака. На последњем састанку 11. марта прегласана је Немачка, која је тражила да унутрашње узбуњивање буде обавезно и да запослени државне органе смеју да обавесте да послодавац

крши закон тек три месеца после унутрашњег узбуњивања. Немачку је у том ставу подржала и Француска, као и још неколико држава, али су их посланици Европског парламента и представници десетак држава прегласали. То значи да би до јула 2021. године све чланице Европске уније требало да усвоје законе који ће штитити узбуњиваче.

Узбуњивачи на Балкану не верују послодавцима и државама

Узбуњивачи откривају готово трећину свих превара у привреди, показало је последње истраживање компаније ПрајсвотерхаусКуперс (PwC) спроведено у целом свету. Појединачно, интерна ревизија је начин на који се ти проблеми откривају у 14 одсто случајева, а узбуњивачи доприносе са чак 27 одсто и то путем анонимног унутрашњег узбуњивања (13%), спољашњих пријава (7%) и посебних линија за узбуњиваче (7%).

У нашем региону (бивша Југославија плус Албанија) узбуњивачи имају много мању улогу, што истраживачи PwC објашњавају оклевањем запослених да пријаве неправилности јер им нису јасна законска решења за њихову заштиту. Тако је светски просек за откривање превара путем линија за узбуњивање 7%, а код нас свега 1%. За унутрашње пријаве глобални просек је 13%, а у нашем региону 9%.

02

Резултати у југоисточној Европи драстично се разликују од светског просека и по врсти откривених превара: чак две трећине испитаних у нашем региону тврди да су их преварили потрошачи, што је више него двоструко од светског просека који износи 29%, а доста је већи и проценат последица наводног сајбер-криминала (47% према 31% на светском нивоу).

Ово доводи у питање начин пословања фирми у нашем делу Европе. Поготово кад се узме у обзир да су испитаници овде пријавили и знатно мањи проценат корупције него у остатку света (14% према 25%), готово двоструко мање превара с имовином фирми и четири пута мање рачуноводствених превара.

Територија	Пријављени економски криминалитет у 2016.	Пријављени економски криминалитет у 2018.
Африка	57%	62%
Азија и Пацифик	30%	46%
Источна Европа	33%	47%
Латинска Америка	28%	53%
Северна Америка	37%	54%
Западна Европа	40%	45%

Из табеле се види да број пријављених случајева расте из године у годину. Због тога се скоро пола учесника истраживања изјаснило да повећава издвајања за борбу против проневере и тај новац између осталог троши на побољшање технолошке заштите и **програме за подршку узбуњивачима**. **Узбуњивачи су дакле кључни људски фактор за борбу против економског криминалитета**. Преваре на нивоу целе корпорације су често везане за притисак „од горе“, тј. проблематичну пословну политику која поштовање прописа и интегритет подређује пословном успеху. У таквој радној средини, етика и пословна правила и обичаји добијају другоразредни значај и појединци често „губе

компас“ и срљају у незаконитост. Узбуњивачи су противотров за такву пословну праксу, пошто не трпе неправду и откривају незаконитости.

У истраживању се примећује да превара често не мора имати себичне мотиве односно личну корист. Често се „згрешу“ у корист опстанка предузећа на тржишту или у другој арили у којој се одређена организација бори. Такође, стручњаци PwC примећују да ни новац није увек примарни мотив. Страх, односно нелагода због евентуално начињене грешке и жеља да се она „испегла“ макар и на незаконит начин, могу бити подједнако битан мотив. ■

02

Узбуњивачи најзаслужнији за превенцију превара

У анализи Удружења овлашћених истражитеља превара за територије Источне Европе и Западне и Централне Азије, резултати показују да су узбуњивачи, пре свега анонимни, најзаслужнији за откривање проневера и сличних превара којима се злоупотребљавају општа средства за приватне сврхе.

Чак 60% проневера спада у корупцију, која се најчешће уочи путем дојаве (40% случајева). Дојава узбуњивачима међутим не доноси велику корист. Награђивање узбуњивача је присутно у само 5% случајева у земљама које су биле предмет истраживања.

Истраживање показује и да је девет оваквих случајева забележено у Србији, да у просеку највише проневера почине запослени, али да су највећи износи губитака забележени када у проневери учествују газде и директори.

Преносимо најважније резултате:

а) Како се преваре најчешће уоче?

Пријава

Преглед документације

Спољашња ревизија

Обавештење од полиције

ИТ контрола

Надзор, снимање камером

Сравњавање рачуна

Друго

Случајност

Контрола коју спроводи менаџмент

Интерна ревизија

6) У којим видовима се преваре најчешће испољавају у оквиру одређених професија, коришћењем свог занимања за лично богаћење уз намерну злоупотребу или проневеру фондова или имовине одређене организације

Корупција	60%
Безготовинско плаћање	30%
Издавање рачуна	15%
Надокнада трошкова	11%
Крађа из касе пре регистравања промета	10%
Превара у финансијским извештајима	10%
Исплата „на руке“	9%
Превара са чековима	5%
Пријављивање мањег дневног промета	4%
Крађа из касе после регистравања промета	4%
Преварне исплате лажно запосленим	2%

В) Каква контрола против преваре је најприсутнија у земљама Источне Европе и Западне/Централне Азије?

Спољашња ревизија финансијских извештаја	95%
Одсек унутрашње ревизије	91%
Правило службе	83%
Овера финансијских извештаја од стране менаџмента	79%
Контрола коју спроводи менаџмент	76%
Телефонска линија СОС	75%
Спољашња ревизија интерне контроле везане за финансијско извештавање	75%
Независни ревизиони одбор	73%
Програм о сузбијању преваре	66%
Обука запослених за детектовање преваре	58%
Одсек који се бави преварама, функционер или тим	57%
Обука за откривање преваре за менаџмент/функционере	56%
Формална процена ризика од преваре	46%
Ненајављена ревизија	40%
Анализа или надзор над подацима	36%
Програми подршке запосленима	27%
Премештај са радног места/принудни одмор	17%
Награђивање узбуњивача	5%

04

Први ISO стандард

за унутрашње

узбуњивање

Први састанак радне групе која пише међународни стандард за унутрашње узбуњивање (ISO стандард) одржан је крајем прошле године у Сиднеју.

Координатор радне групе је професор Универзитета Гринич Вим Вандекеркхове, који је прошле године говорио на конференцији Пиштаљке.

Стандард ће се звати ISO 37002 и пружаће упутства за примену и имплементацију снажног и ефикасног узбуњивачког механизма у оквиру појединачних организација.

Стандард ће се базирати на три начела: 1. поверење, 2. непристрасност, и 3. заштита. Организације ће се упућивати како да организују начин препознавања и пријављивања неправилности, како да поступају по пријавама узбуњивача и како да коначно реше неправилност на коју узбуњивачи указују. План је да се рад доврши до краја 2021. године.

Нови стандард за унутрашње узбуњивање развија се у оквиру групе ISO/TC 309 која је основана у септембру 2016. године ради стандардизације у области управљања организацијама. До сада постоји неколико стандарда у овој области, који су или у развоју или су већ објављени - ISO 37000 Водич за менаџмент организација, ISO 19600 Систем менаџмента усклађивања са прописима, ISO 37001 Систем менаџмента за борбу против мита. ■

Узбуњивачи тема састанка Г20 у Јапану

На овогодишњем састанку Групе 20 индустријски развијених земаља јачање заштите узбуњивача биће део агенде, одлучила је јапанска влада. Детаљи агенде још нису познати, али се зна да ће Радна група за борбу против корупције радити на развоју начела о учвршћивању заштите узбуњивача и да ће припремити нацрт стратегије у сарадњи са светским експертима у овој области.

Радна група за борбу против корупције основана је на Самиту Групе 20 у Торонту 2010. године. Њен основни задатак је да припрема препоруке лидерима Групе 20 ради што ефикасније борбе против корупције.

У протеклим године Група 20 је препознала негативан утицај корупције, па је поменута Радна група и основана. Група 20 сматра да корупција квари интегритет тржишта, конкуренцију, алокацију ресурса, владавину права и поверење грађана у органе власти.

Аустралија појачава заштиту

Аустралијски парламент усвојио је закон којим је појачана заштита особа које пријављују незаконито или неетичко понашање у државним органима. Новим законом проширена је дефиниција узбуњивача па су сада укључени не само тренутни већ и бивши запослени и добављачи, као и њихови брачни другови и зависна лица. Такође, уведено је анонимно објављивање информација. Заштита се пре свега односи на финансијске злоупотребе али и на пријаве свих злочина који се кажњавају са најмање годину дана затвора. Све јавне компаније и велике приватне компаније мораће да усвоје правила о узбуњивању.

Банка УБС мора да плати 4,5 милијарди евра Француској

Захваљујући узбуњивачу, једна од највећих швајцарских банака УБС АГ (UBS AG) поново је кажњена, овог пута у Француској због незаконитог нуђења услуга клијентима како да избегну плаћање пореза. Суд у Француској је крајем фебруара пресудио да ова банка мора да плати 4,5 милијарди евра зато што су њени банкари на голф турнирима, концертима класичне музике, и током лова убеђивали потенцијалне клијенте да уложе новац на швајцарске рачуне и нудили им начине на који могу да се заштите од француских пореза.

У пресуди се наводи да банка још од 2003. године игнорисала и неадекватно одговарала на унутрашње узбуњивање директора правне службе француске подружнице УБС-а који је истицао да швајцарски банкари не смеју да се баве оваквим активностима у Француској, називајући такве извештаје узбуњивача као „трачарење без основа“. Прва је о незаконитој пракси УБС у Француској проговорила службеница те банке Стефани Жибо, још 2008. године, када јој је шеф затражио да избрише податке са хард диска. Она је то одбила, а онда је почело шиканирање које је трајало до 2012. када је проглашена технолошким вишком и отпуштена.

Казна ове величине је без преседана у Европи и већа је од годишње добити банке УБС која износи 4,9 милијарди долара. Банка је најавила жалбу чиме ће одложити плаћање казне до окончања поступка.

Упркос томе акције ове швајцарске банке пале су на берзи одмах по објављивању одлуке суда.

Овакве драконске мере део су нове француске политике борбе против пореске утаје, а УБС-у није први пут да се нађе под истрагом. Ова банка је 2014. склопила поравнање са немачком државом због сличних оптужби. Казна на коју се тада обавезала била је 300 милиона евра.

УБС је и у Америци био под лупом истражних органа. Захваљујући узбуњивачу и бившем банкару Бредлију Биркенфелду, америчко министарство правде је закључило споразум о одлагању кривичног гоњења са овом швајцарском банком који је резултирао казном од 780 милиона долара и откривањем података о америчким држављанима који су избегавали плаћање пореза. Биркенфелд је ипак и сам био осуђен на 40 месеци затвора, али је, пријавивши се америчкој пореској управи, постао узбуњивач и добио читавих 104 милиона долара као награду за достављене информације, коју је поделио са својим адвокатом.

Са друге стране, УБС се помиње и у једном другом поступку у којем је швајцарски узбуњивач и бивши радник УБС банке Рене С. оптужен да је продавао тајна документа немачким пореским органима. Рене је оптужен за пословну шпијунажу, кршење обавезе о банкарској тајни, прање новца и нелегално поседовање муниције. Швајцарски тужиоци оптужују овог грађанина Базела да је током неколико дана 2010. године украо податке о више од 200 клијената и наводно их продао немачким пореским органима за 1,15 милиона евра.

И познати узбуњивач и учесник Пиштаљкине међународне конференције 2016. године, бивши функционер швајцарске банке Јулијус Бер, Рудолф Елмер, био је на удару швајцарских власти због откривања банкарске тајне. Недавно је међутим ослобођен одговорности пошто је утврђено да као шеф подружнице на Кајманима није потпадао под швајцарско законодавство. Ипак осуђен је за фалсификовање исправа и претње запосленима у банци па му је суд наметнуо да плати значајне трошкове поступка (320 хиљада франака) чиме га је довео у незгодну егзистенцијалну ситуацију.

Треба ли наградити узбуњиваче?

Пише: Милан Павлица,
адвокат Пиштаљке

Приликом усвајања Закона о заштити узбуњивача, законодавац се бојао да би, знајући склоност народа ка парничењу и потказивању, узбуњивање могло да постане професија. Да ли су ови страхови оправдани?

У свету имамо пример Сједињених Америчких Држава у којима је на снази Закон против варања државе („False Claims Act“). Овај закон, настао још у доба америчког грађанског рата, био је покушај председника Линколна да се обрачуна са „преварантима у својим редовима“, лиферантима који су војсци испоручивали болесне мазге и фаличну муницију. Овај закон омогућава сваком човеку да у име државе тужи државне добављаче за накнаду штете због обмане и преваре, а да од досуђене суме која припадне буџету добије проценат који може ићи и до 30%.

Само у прошлој години, према подацима америчког министарства правде, од поравнања и судских пресуда је на овај начин прикупљено скоро три милијарде долара, односно од 1986. када је закон пооштрен, скоро 60 милијарди долара. Узбуњивачи су били међу главним актерима у овим поступцима, прецизније, само у 2018. поднели су 645 тужби.

Иако је широку примену нашао „преко баре“ сам институт вуче порекло из нашег континенталног, римског права. Латинска сентенца „qui tam pro domino rege quam pro se ipso in hac parte sequitur“ у начелу каже да онај који тужи за владара тужи и за себе. У римској републици није било државног тужиоца и полиције, па је грађанима давана могућност да у име државе кривично гоне друге грађане и добију корист од евентуалне конфискације имовине. Институт је потом васкрсао у средњовековној Енглеској, а посебно се показао ефикасним у ситуацијама када централна власт не може да се избори с растућим криминалом.

Овај институт неке подсећа и на „сведока сарадника“ који је од недавно део нашег правног система. Оба института су се показала као ефикасно оруђе у борби против организованог криминала пошто изнутра растурају криминалну организацију. И у једном и у другом случају инсајдери су ти који помажу да се оконча одређено криминално понашање.

Један од предлагача америчког закона, сенатор Џејкоб Хауард, био је на удару критичара који су сматрали да ће саучесницима у кривичним делима „False Claims Act“ омогућити да избегну одговорност и притом зараде. Хауард је одговорио да не може да се сети безбеднијег и бољег начина борбе против корупције од оног да „битанга хвата битангу“.

Оно што, међутим, есенцијално раздваја узбуњиваче од сведока сарадника осим што су институти грађанског односно кривичног права, је то што узбуњивачи не учествују у незаконитом поступању већ га као сведоци пријављују имајући у виду јавни интерес, док сведоци сарадници као саучесници у кривичном

делу у замену за ублажавање казне или одсуство исте одлучују да постану сведоци. Евентуална награда, односно њен изостанак, није оно што чини разлику између узбуњивача и сведока сарадника. Разлика је у томе што су „сведоци сарадници“ саучесници у кривичним делима, а узбуњивачи су управо они људи који одбијају да буду саучесници.

Српски Закон о заштити узбуњивача, који је проглашен „златним стандардом“ у свету, не дозвољава да се суди и пресуђује мотивима узбуњивача. Чак ни када би узбуњивач могао да добије новчану награду за откривање корупције. Разлога за то има пуно и залазе у суштину спремности друштва да подржи борбу против корупције у којој су се узбуњивачи показали као најефикасније оружје сваког друштва. Штета од тога да појединци пријављивање корупције схвате као уносан посао неупоредиво је мања, поготово у материјалном смислу, од користи коју би имало друштво у целини. ■

коментар

